

Amager, røllike ved Jægerspris med relation til 'rød' jf. *rødtop* Nyord; *strandløg* ved Nykøbing F, *sulting* Skelby Falster, *saltblomst* ved Nakskov, *brødblomst* Albuem i Nakskov fjord; *munke*, *strandmunke* øerne i Smålandshavet, se blåmunke bd. 4. (3).

Færøerne: *sjógras* 'søgræs' o. 1780ff. (4).

LITTERATUR: (1) 81 1647,70; 739 2,1800,388; 94 5,1872,23; (2) 634 14794; (3) 689 1,121ff; 783b o. 1870; 634 12060 (Manø o. 1900); 269b 2,342; 148 5,224f; 107; (4) 751 156.

BØRNELEGE

Børn kæmper, »fægter« indbyrdes med de langstilkede blomsterhoveder, indtil den ene parts »hoved« falder af (1), sml. *vejbred* bd. 4. Blomsterne spises, skønt de ikke er særlig velsmagende (2). Engelskgræs bruges meget til at flette kranser, halskæder, »brudekranser«, diademer, bæltter etc. (3), »køn var sådan en krans om en lille piges glade ansigt og lyse hår« (4). Piger stikker blomsterhovederne i deres små haveanlæg i strandsandet (5). Mange af plantens navne skyldes børnelege, se ovenfor.

LITTERATUR: (1) 852 5,1948,106; 99b 18; (2) 634 17923 (Læsø o. 1900); (3) 634 14794 (Drejøj); 107; (4) 634 19021 (SVJyll. o. 1890); (5) 107 1950 (Nyborg).

ANDEN ANVENDELSE

Små kranser af engelskgræs hænges op i stuens loftbjælke, på dem skal fluerne sætte sig og lave pletter (Rønmø, Fanø o. 1880; 1).

Lammene vil gerne nippe til blomsterhovederne, og nogle hyrdebørn mener, at hvis man plukker disse blomster, så dør lammene (Jylland; 2), jf. navne som *lammeknap* o. lign.

Spiser man årets først sete *lammeleger*, får man ikke sommersyge = blegsot? (3), sml. *stedmoderblomst* bd. 2.

LITTERATUR: (1) 634 12951; 107; (2) 488g 1,106; 328e 123; (3) 228e 2,371.

Engelskgræssets lyserøde knopper vippede på de tynde stængler over det fattige strandgræs *Johan Skjoldborg* (1). Engen danner med sin fine, lysviolette farve et pragtfuldt syn mod det blændende hvide strandsand og det dyblå hav. Det ligner en ædelsten i en skøn indfatning *Achton Friis* (2).

LITTERATUR: (1) 833b 38; (2) 269 2,116.

Agersnerle, *Convolvulus arvensis*

er meget almindelig på marker og diger, langs veje, hvor den ligger hen over jorden eller slynger sig op ad strå etc.; bladene er spydformede, de store vellugtende, kun i solskin åbne tragtblomster hvide eller blegrøde, udvendig med mørkere røde folder og undertiden en rød ring indvendig. Kapslen indeholder fire frø.

Agersnerlen var forhen et besværligt markukrudt (1) navnlig i rugmarker (Ærø; 2) og blev anbefalet til plantning på flyvesand, da den har dybtgående, stedvis proptrækkersnoede rødder (1), der går »helt ned til kineserne« (Nakskov-egnen; 3). Hvor der gror mange agersnerler, er jordbunden kalkrig, leret (3).

Snerle 1688ff øerne ø.f. Lillebælt, dialektisk *snaller*, Njælland *snærrel*, iøvrigt *snære*, *snerte* etc., navnet er beslægtet med (en) snare og skyldes de slyngende og rankende stængler, eller det er omdannet af *snerre* (bd. 4), sml. nedenfor. »Tro ikke, at snerlens navn skal henåndes poetisk. Den som har brugt dage af sin ferie til at kæmpe med de lumske bæster véd, at det skal snerres frem med arrig rullen på r'et. Af hele bundtet er dette krybende individ, bestandig parat til at omklamre alt og alle, det viderligste« *Gunnar Helweg-Larsen* (4).

Vildrose 1577; NSjælland; *snareurt* 1626, *snare* o. 1650ff, i stednavnet *Snaremose* 1664ff *Langeland*, *snareblok* Sønderjylland. *Vor Frues særk* 1688–1882. *Kattetarm(e)* o. 1700ff; Fyn, NV-Sjælland, Bornholm efter de lange hvide, tarmagtigt vredne rødder, jf. *kællingetarm* o. 1700, o. 1870ff, NVSjælland; *reveløv* o. 1700ff, reve er beslægtet med tysk *rebe* = vin og betegner den slyngende-klatrende vækst, -løv vel også til at løbe (omkring) som dens stængler og rødder – omdannet til *redeløv*, *ræveløv*, -lyng, -streger, - rumpe. *Snerre* 1767ff; NSjælland; *jomfrusærk* 1775ff, Øjylland, Sjælland, Møn, Falster, Bornholm, også til *Gærdesnerle* (s. 366); *vej binder* 1793–1882; Jylland, *klimmerurt* Vendsyssel 1794 vel fra tysk klimmen = klatre, jf. *klavrer* Vendsyssel 1794, Thy o. 1870. *Lammearme* 1796ff. *Fandens halvørmer* Jylland 1800; 1806ff, med nedsættende betydning, *Vor Frues manchetter* Sjælland 1800; -1839, *gærdetvinde* 1806–82, *jordhumle* 1806ff, planten slyngende som humlen. *Rimpeurt* Thy 1802ff og *rimper* Mors 1811, rimpe = snøre sammen; *rokker* 1806–o. 1870, se *padderok* bd. 1. *Maries særk* 1826ff, *padde* Jylland 1841–o. 1870, se *spergel* bd. 2; *kravl-op* 1849ff; Jylland, VSjælland.

O. 1870ff: *pissepotte* østlige Sønderjylland med

Als, *kodde* Løgstøregnen, 'testikel', efter de ofte parvise kapsler, se kiddike bd. 2. *Daglili* Djursland og *dagrose* Århuseggen; *jomfruskørt* Mols, NSjælland, Lolland og *jomfruskjorte* Djursland, også til gærdesnerle; *snogeurt* NFyn, *Frejas særkeærme* Kalundborg er sikkert et konstrueret navn, *jomfruens halværme* Søllerød NSjælland, *saltkar* Lolland, *rankeløv* Falster, *skurvbinde* og *kællingesærk* Bornholm. *Jomfru Maries ærme(r)* 1871, *mandelblomst*.

O. 1900: *paraply* SVJylland, VLolland, *kryb-op* Fredericia, *fandens skjorteærmer* ØJylland, *præstekrave* ved Odder, *jomfru Maries særk* Fyn, Langeland, *fingerbøl* NVFyn, *gedetvinge* SFyn, tvinge = bind, rem, eller omtydet af gærdetvinde, se ovenfor. *Jens Peder Klavsens ærter* Soderup ved Holbæk, vel ironisk om fattig mands snerlebefængte sædmarker; *Maries særkeærme* 1881, Sjælland 1916, *redehumle* Falster, *klokkeblomst* 1879.

Vinde Angel, fra tysk; *ranker* og *soldaterhat* Sønderjylland, *oldemors pissepotte* Møgeltonder, *søvnige piger* Koldingegnen 1911, *klokke* Vejleegnen, *draghumble* ØJylland, Anholt, Samsø, måske fordi planten »drager« (beklæder) jorden med blade og blomster, eller fordi de lange fildede skud drager (trækker) i markredskaberne; *baldamer* ØJylland o. 1920, *næfse* eller *næfsøl* MJylland måske af nef = næb og søl(v), kapslen bærer rest af støvfanget, se dog snerle-pileurt bd. 2; *kartoffelkvæler* Thy 1917, *paraplyblomst* Fyn, VSjælland, Bornholm, *grammofonblomst* og *særkerose* SFyn, *særkeblomst* Bågå, *landløber* Lyø, SFyn, *Oles telt* Langeland, *timeglas* Samsø, Agersø, *klokken-fire* Fårevejle, *dameskørt* Omø, *jomfru Maries silkeærmer* Sjælland, *Maries halværme*, *mariesnerle*, *tøseskørt*, *tøse* og *skørter*, *svogerskab* NSjælland, *katteblomst* Jægerspris omdannet af kattetarm ovenfor. *Grammofonhorn* MSjælland 1919, *vinglas* ved Slagelse og Haslev, *snareplante* Hesede Sjælland og *snogebloomst* Herlufsholm, *særk* Møn, *morgenfrue* ØMøn, *tasker* Falster jf. rendemaske ovenfor; *særkeurt* MLolland, *jordløber* VLolland og *havepest* SLolland. *Sidsærk* (sisarkj, sid = langt nedhængende), *prinsessesærk*, *tisseblomst*, *binder* og *agerbinder* Bornholm. – *Jomfru Maries særkeærmer* og *Vor Frues særkeærmer* 1923ff, *natpotte(r)* 1923, *Jomfru Maries silkeskjorte*; *særkeærmer*. (5).

LITTERATUR: (1) 739 2,1800,79; 443 262; (2) 411 1834,224; (3) 107 1949; (4) 366 1945,87f; (5) 689 1,392ff; 168 6,1871,306; 488g 5.2,1902,389; 328g 48; 1014 32,1939,4f; 107 1946 (Langel.).

ANVENDELSE

Man skal med blomstersaften kunne farve orangegult (1806; 1).

De knuste frø blandes af fattigfolk i mel til rugbrød (Grove Jylland o. 1850; 2).

En bikube skal gnides indeni med en bestemt slags snerleblomster (Øjylland o. 1850; 3).

Når agersnerlen i det høstede korn er vejret (visnet og tør), kan det køres hjem (NFyn; 4). Lukker blomsterne sig før aften, bliver det tordevej (Darum VJylland o. 1900; 5). Støvfangets skygge i blomstens tragt angiver klokkeslættet (Næstvedegnen 1879; 6).

Børn træder blomsterne på snor til halskæder (Ærø; 7), stilkede blomster flettes til krans. – Blomsterne er børns påklædningsdukker (Avernakø; 8), heraf danner de dukkefigurer med skørt (kronen) og hoved (frugtknuden øverst), eller blomsten anbringes som hat eller paraply på lille dukke (9).

LITTERATUR: (1) 398 1806,192; (2) 328g 48; (3) 996 10,1945,39 (Gern h.); (4) 760 561; (5) 631b 16, 1958–59,11; (6) 783b; (7) 477b 39; (8) 634 12005; (9) 854 22,1960,28.

PROSA OG POESI

I græsset i de tørre vejgrøfter lyser snerlens hvide og rosenrøde trakte, af hvis bund det dufter sødt og rigt som af nerium og heliotrop *Ingeborg Raunkiær* (1), agersnerlerne, hvis mandelsøde ånde stod dem langt ud af tragtene (a), en tung og sød em, der blandede sig med de lettere dufte fra de solophedede gærdeskråninger, hvor de usynlige græshopper ... ustandseligt filede på deres giger og rystede luften med spinkle toner, der som en tusindstemmig spilledåsemusik syntes at strømme ud af de hvide snerlers små, fremadrettede grammofontrakte (b); den purunge frøken Agersnerle sødt mandelduftende i hvidt og blegrødt ... Jeg har altid båret elskov til hende, hendes lille ansigt ligner en grammofontragt fra alfeland, men heldigvis nøjes den med at fylde luften ikke med skrat og skrål, men med sød og ren vellugt (c) *Knud Poulsen* (2). Snerlerne [spænder] deres hvide silkeparasoller ud i solskinnet *Jens Jacob Jensen* (3). (Regnvej) Konvolvulusserne lod deres hvide kroner fylde til randen, klinkede med hinanden og hældte vandet i hovedet på nældeerne *I. P. Jacobsen*, Mogens (1872); de pudsigt snoede knopper, der ligner små glatte barneskørter, der har været i vask og er vredet løseligt op *Ellen Raae* (4), snerler, hvis små trompeter i englefarver strutter mod himlen *Mogens Garde* (5).

Snerlerne, der på grøftekanten hedder *Maries særkeærmer*, og er ens fortryllende feriekærest, hales op her som snyltere i en velordnet have *Valdemar Rørdam* (6).

Ensomt vi vandrer langs brinken, hvor snerlerne · hængte med kvældsolens guldglans i perlerne *Anders Dolleris* (7). Snerlen skød sin spæde, grønne ranke · ad strået op og bandt den til en klanke · så sirlig pænt om rugens brune knæ *Ole Olsen* (8). Der voksede snerler i alle grøfter · med blomster blide som perlemor *Thorhild Barfod* (9); nu triller der en perle · i munden på en snerle *Ib Paulsen* (10), blæsten triller græssets perler · ned i trakterne af snerler, · mærk, hvor sød en duft af marcipan! *Harald H. Lund* (11). Kæmpesnerlers sarte skære kalke perlefylde *Otto C. Fønss* (12), snerlernes sarte og blide · af dugdråber tindrende tragt *Knud Wiinstedt* (13), som små tallerkener vi ser · de solskinsfyldte snerler. · Her drikker grøftens alfebørn · af morgenduggens perler (a), [Pan] drak af snerlernes absinth (b) *Harald H. Lund* (14).

Det dufter i hegnet af regnvåde snerler – · så fint og så flygtigt, så sommerligt sødt. · Nu regndråbedirrer de duftende snerler · med stilken slynget om strittende strå *K. L. Kristensen* (15), her driver bynken med sin tunge kvast · og favnen fuld af nattelunkne snerler *Aage Rasmussen* (16); slyng jer blege snerler · i yndig dans blandt blomsterfolkets hær *Helge Rode* (17).

Betragt dens fine linjespil: · Hvor myg og mild, hvor lys og let: · men det at samles til buket, · det hører andre blomster til. · Og skal jeg søge et symbol · for lykken iblandt blomsters flok, · jeg tøved lidt, men tror dog nok, · jeg kåred snerlens lyse sol *Sigfred Pedersen* (18); [snerlerne] har sejrens triumfbasuner · og sværmeriets fine, bløde streg. · Jomfruskørtet [vil] brede til tørring ud · de spæde dragters lyse sommerlin *Valdemar Vester* (19), hegnets snerle lufter silkesærken *Viggo Stuckenberg* (20); min fine, kyske, skære blomst, · Marias hvide særkeærme! · Ej noget urent skal sig nærme · min fine, kyske, skære blomst *Otto C. Fønss* (21). Den hvide snerle ringled' sig langs grøftens grønne kant, · imellem grå og gule strå man snerleblomster fandt · – det duftede mandelsødt, hvor rankens blomster titted' frem · og pigen stod på nøgen fod og bandt en krans af dem. · Selv var hun lig en snerleblomst så fin og sart og sød *Knud Fr. Gamborg* (22). Du, som elsker de hvide, · vilde, skinnende snerler, · sikken! kunne du lide · at pynte dit hår med perler? *Viggo Stuckenberg* (20). Havrens dansende per-

ler · fosser i solfaldets guld, · medens de tugtige snerler · kysser den duggede muld. · · Havrens rislende perler · bliver i mørket ved, · medens de ydmyge snerler · folder sig sammen i fred *Aage Rasmussen* (23). Man ak, i folkehjertes jord · dér trives grimme tidsler · og spottens snerle tæt sig snor · og tvedragt-ormen hvisler *Chr. Richardt* (24).

Snerle-perle er eneste rim i danske digtsamlinger; tiåret 1911–20 nævnes snerlen 43 gange i 185 digteres poesi (25).

Sigfred Pedersen, *Snerlen* (18); Knud Wiinstedt, *Snerlen* (26).

LITTERATUR: (1) 755 68; (2) a 730b 29; b 730c 146 sml. 730 34; c 730d 151; (3) 151 12,1939,733; (4) 735b 89; (5) 294d 43; (6) 789v 33; (7) 202 72; (8) 686b 62; (9) 48c 74; (10) 698 27; (11) 561e 35; (12) 283e 65; (13) 976b 56; (14)a 65 16/7 1949; b 561b 60; (15) 490h 55f; (16) 753c 60; (17) 776d 37; (18) 707 12–14; (19) 962 16,26; (20) 868c 47,68; (21) 283j 22; (22) 287 23; (23) 753b 9f; (24) 766g 72; (25) 665k; (26) 976d 87f.

Gærdesnerle, *Calystegia sepium*

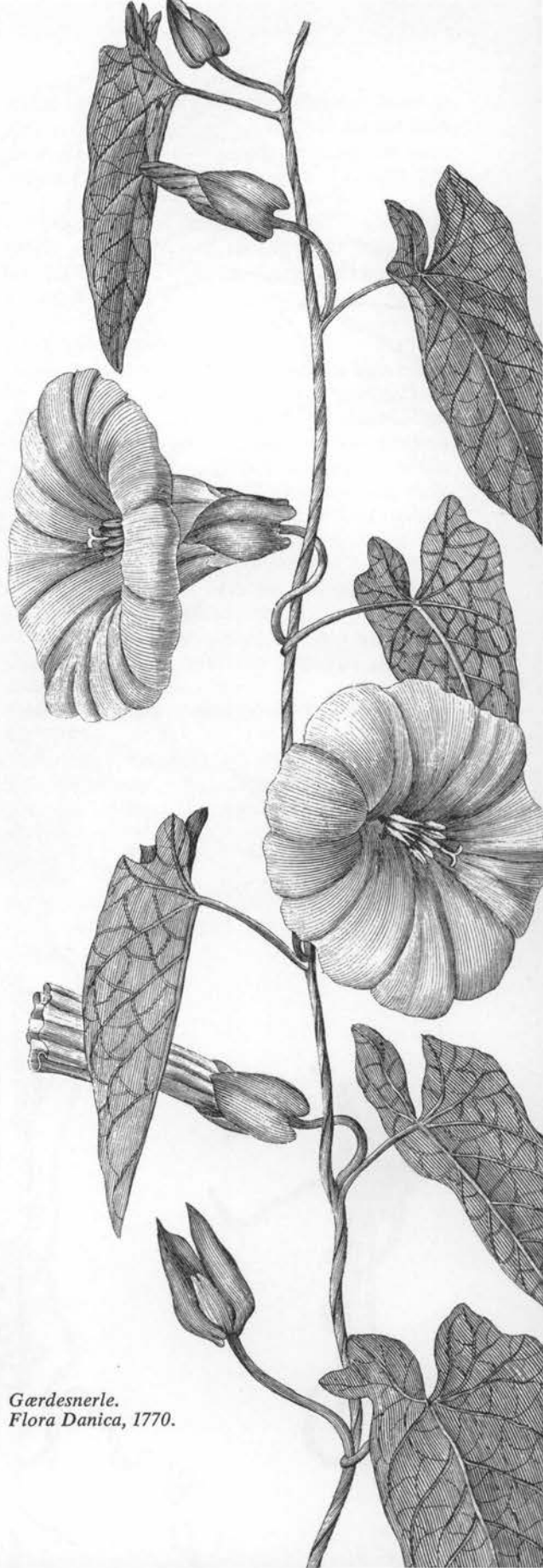
er større og kraftigere end agersnerlen, har to hjerteformede blade lige under bægeret og ca. 5 cm brede, snehvide eller blegrøde blomster. Hyppig i fugtige krat, langs kysten, på gårder osv.; blev i Sønderjylland tidligere plantet som slyngvækst over husets hoveddør (1).

Gærdesnerle 1793ff. Udover mange navne fælles med agersnerlen bl.a.: *gærdeklokke* o. 1700, *øreskæppe* o. 1700, man har sammenlignet blomsten med et skæppemål med øren ∴ de to store forblade under bægeret; *konvolvulus* 1870ff; VFyn, *søstjerne(r)* Horsenseggen o. 1880 måske fordi kronens folder danner en stjerneformet figur (2).

LITTERATUR: (1) 520 38; (2) 689 1,250f.

LÆGEMIDLER

Henrik Smid 1577, 98: planten med rødder kogt i vin og tilsat sesamfrø »er en passelig purgans [afføringsmiddel] til mavens galde, udfører den seje slim«. De knuste frø drukket med vin modvirker koldpis = smertefuld vandladning. Destilleret vand af blomsterne drukket eller som omslag »for al udvortes hede«, læger hede røde øjne. Røgbad med planten for blæresten og koldpis.

Gærdesnerle.
Flora Danica, 1770.